

Gentrifikacija

Miloš Kosec

Vizije so 18

Gentrifikacija: V Ljubljani se moramo resno pogovoriti o gentrifikaciji

Kustosa razstave prof. dr. Aleš Vodopivec, doc. dr. Miloš Kosec

Sodelavci prof. mag. Anja Planišček, asist. Ana Kreč, asist. Mina Hiršman, abs. Sara Bogičević, abs. Maja Orbanič, Ema Pavešić, Ema Lavrič, Lina Požnenel

Mentorji študentskih seminarjev prof. dr. Aleš Vodopivec, doc. dr. Miloš Kosec, prof. mag. Anja Planišček, asist. Mina Hiršman, prof. Jurij Sadar, asist. Ana Kreč

Sodelujoči študenti Lenart Berdon, Natalia Bošković, Ema Lavrič, Ema Pavešić, Krištof Pirc, Gregor Porš, Lina Požnenel, Lena Uranjek

Umetniški video Danilo Milovanović

Oblikovanje in postavitve razstave Ema Lavrič, Ema Pavešić, Lina Požnenel

Tehnična izvedba razstave arh. Samo Kralj

Besedila prof. dr. Aleš Vodopivec, doc. dr. Miloš Kosec

Fotografije in kolaži Sara Bogičević, Lenart Berdon, Ema Lavrič, Lina Požnenel

Organizatorja razstave Društvo arhitektov Ljubljana in Fakulteta za arhitekturo Univerze v Ljubljani

Za IO DAL Gašper Skalar, prof. dr. Aleš Vodopivec, doc. dr. Miloš Kosec, Marinka Škrilec Lukač

Center Ljubljane se prvič v svoji zgodovini radikalno spreminja, ne da bi se ob tem radikalno spreminjalo grajeno tkivo. V 20. stoletju je mala, zaspana deželna prestolnica postala glavno mesto neodvisne države, narasla za petkratnik prebivalstva ter pridobila stavbe in javne prostore, ki so postali svetovna dediščina, in vse to je bilo v veliki meri rezultat pozornosti strokovnjakov in politike pri gradnji nacionalnega središča, pa tudi precejšnje količine srečnih naključij. Hribarjeva popotresna Ljubljana, Plečnikove urbane intervencije, ki so korak za korakom preobrazale ne samo grajeno tkivo, ampak tudi mentaliteto in vsakdanji način življenja Ljubljančanov, Ravnikarjevi veliki urbani sklopi, premišljeno vpeti v drobno in staro tkivo središča mesta, ter avtorsko suverena generacija modernistov šestdesetih in sedemdesetih let, ki so s premišljeno zasnovanimi in celovito izvedenimi stanovanjskimi soseskami poskrbeli za tako robustno urbano hrbtnico vzdržnega življenja, da je ni mogla resneje načeti niti privatizacija tranzicije, so v veliki meri spodbujali razmeroma uspešno realizirano in egalitarno rastoče mesto. Dobra tri desetletja samostojne države – bistveno bogatejše, kot so bile njene predhodnice – pa je v prestolnici zaznamovala gradbena letargija. Vendar to ne pomeni, da Ljubljana ni več dinamično mesto. Nasprotno, v zadnjem desetletju se je radikalno preobrazila, četudi se na zunaj skoraj ni spremenila (razen nevidno, pod zemljo, z obsežnimi novimi garažnimi hišami in funkcionalnimi razširitvami majhnih, še avstro-ogrskih kulturnih palač), niti se ni povečalo njeno prebivalstvo.

Osemnajsta razstava Vizije so v Galeriji Kresija, ki jo vsako leto pripravlja Društvo arhitektov Ljubljana, je osvetlila proces gentrifikacije in njen vpliv na Ljubljano. Gentrifikacija je razmeroma mehak urbani proces, ki ga namesto obsežne nove infrastrukture in velikih novih gradenj večinoma sestavljajo prenove, izpraznitve in spremembe rabe. Ima pa zato za kakovost življenja večine meščanov zelo trde posledice. Kustosa razstave sva skupaj s kolegi pedagogi in študenti Fakultete za arhitekturo ter z umetnikom Danilom Milovanovićem oblikovala pregled nekaterih bistvenih vplivov gentrifikacije na prostor in način življenja v Ljubljani v zadnjih dveh desetletjih. Razstava je bila razdeljena na dva osnovna dela; prvi je obravnaval vplive gentrifikacije v merilu mesta kot celote: nove namestitvene zmogljivosti za turiste, novi hoteli in predvsem zasebne namestitve v nekdanjih stanovanjih, ki so se s pomočjo spletnih platform za kratkotrajni turistični najem spremenila v donosno špekulacijo, so pomemben indikator ekonomskih in družbenih sprememb v mestih, ki so upravljana predvsem z vidika povečevanja zemljiške rente. Središče Ljubljane se je v skladu s takšnimi razvojnimi cilji iz prostora mešanih dejavnosti, centralnih dejavnosti in stanovanj že temeljito preobrazilo v donosen razpršen hotel in kulinarčni center, v katerem so stanovanja s stalnimi prebivalci že razmeroma redka. Manj očitni so vplivi v neposredni domeni javnega sektorja; posebna pozornost razstave je bila namenjena posledicam vztrajne selitve fakultet iz središča mesta in letargiji pri gradnji namestitvenih zmogljivosti za študente, kar vse v središču mesta ustvarja potreben prostor za povečanje zasebnega interesa, obenem pa z vedno večjim deležem študentov, ki morajo najemati sobe po nekajkrat višjih cenah kot v študentskih domovih, ustvarja zanesljiv in donosen vir dohodka za zasebne lastnike nepremičnin tudi zunaj turistične sezone.

Drugi del razstave je posledice gentrifikacije prikazal na manjšem mestnem predelu, Trubarjevi ulici. Intervjuji s prebivalci, lastniki stanovanj in lokalov ter priložnostnimi obiskovalci so razkrili razdrobljeno in konfliktno sliko realnih učnikov gentrifikacije in različnih skupin prebivalstva, ki imajo od nje različno velike koristi oziroma na kvaliteto njihovega življenja vpliva zelo raznoliko. Branje prostora,

vključno z »začasnimi« zasebnimi uporabami javnega prostora (kot so vedno bolj razrasle površine, namenjene gostinskim vrtovom), ter spreminjajoče se razmerje med turističnimi namestitvami in številom stanovanj so hitre prostorske in družbene spremembe umestile v konkreten prostor mesta. Razvidno je, da gentrifikacija prinaša pomembne prednosti ljudem, ki imajo že tako več ekonomske in družbene moči, in jemlje onim, ki je že v izhodišču nimajo. Pomembna skupina prebivalstva, ki je bila v raziskavo vključena samo implicitno, pa je manjkala: to so ljudje, ki si na območju ne morejo več privoščiti stanovanja ali sobe in jih v predelu Trubarjeve zaradi sprememb zadnjih dveh desetletij ni več.

Aktualnost pojma gentrifikacija je bila že takoj ob odprtju razstave dokazana z velikim zanimanjem medijev, ki je sovpadalo z javnimi razpravami o naraščanju cen nepremičnin, s pomanjkanjem najemnih stanovanj, po pandemiji in zaprtjih javnega življenja spremenjenim pogledom na pomen javnega prostora in turistifikacijo središča mesta. Zaključna debata v Galeriji Kresija, na kateri so se oglasili in na njej sodelovali tudi župan ter nekdanji in sedanji podžupan občine Ljubljana, pa je pokazala skrb vzbujajoče pomanjkanje poslušanja posameznikov z največ družbene in politične moči za kritiko in dialog. Razstava je skupaj z debato dokazala, da funkcionarji, ki usmerjajo in regulirajo procese gentrifikacije, težko priznajo že dejstvo, da v Ljubljani potekajo problematični procesi, ki iz mesta iztiskajo vedno več skupin najbolj ranljivega prebivalstva. Slišali smo lahko celo, da je Ljubljana premajhno mesto za gentrifikacijo. Sam sem to izjavo nekdanjega podžupana Janeza Koželja razumel kot implicitno priznanje, da so v Ljubljani zares prisotni vsi simptomi gentrifikacije: financilizacija mesta, iztisenje prvotnega prebivalstva, turistifikacija središča ..., razen domnevne prave velikosti mesta. Na misel mi je prišel odlomek iz Romea in Julije: »To, čemur roža pravimo, dišalo bi prav tako lepo z imenom drugim ...«

Osnovni namen razstave je bil prikazati raznolikost vplivov gentrifikacije v našem prostoru in opozoriti, da gentrifikacija ni niti naravna nesreča niti neizogibna nujnost, temveč družbeni proces, ki ga je mogoče in treba regulirati, omejevati ter nadomeščati z družbeno in okoljsko bolj trajnostnimi alternativami. Gentrifikacija ni pogoj za uspešen razvoj mesta, ki ima nekatere neizogibne negativne posledice; obratno, gentrifikacija je vedno znak porušenega družbenega konsenza o urejanju skupnega, upravljan proces prenosa prostorskih in ekonomskih dobrin iz javne v zasebno sfero. Mesta je mogoče in tudi treba razvijati tako, da se javna sfera širi in bogati ter s tem skrbi za družbene skupine, ki bi bitko za spodobno življenje na prostem trgu sicer nujno izgubile.

